

Az utógondozói ellátás keretében biztosított anya-gyermek ellátás, átmeneti gondozás¹

Jelen tanulmány a gyermekvédelmi szakellátásból kikerült fiatal felnőttekkel való – mintegy 20 évre visszatekintő – szakmai munka, és az ebből származó tapasztalatok eredménye. Noha – az utógondozó otthonban – intézményesített anya-gyermek ellátás „fiatal”, intézményünkben szűk három év óta működik, a fiatal felnőttekkel való együttműködés során folyamatosan jelen volt a gyerekvállalás, valamint a tudatos-tudattalanul, „szükségből” vállalt gyermekek ellátásának, és a szociálisan válság helyzetbe kerülő várandós anyák további sorsának kérdése. Erre a közelmúltig inkább „bűjtött” válaszok születtek, az ellátásnyújtók egyéni felelősség-, illetve kockázatvállalására bízva a kérdés eldöntését.

A bemutatott, „ellátási filozófia”, és módszerek team-munka eredményei: Budapest Főváros Önkormányzatának Damjanich utcai és Budakeszi úti Utógondozó otthonaiban dolgozó szakellátók, pedagógusok, szociális munkások sokéves, sokszor „egymást gyötörő” együttműködése folyamatában kristályosodtak ki. A folyamat 1990-ben kezdődött, és jelenleg is tart...

Jelen tanulmány – magunk számára mindenképpen – kiindulás és segítség lehet a további együttgondolkodáshoz és együttműködéshez, az ellátásban részesülő fiatal felnőttek hatékony támogatása érdekében.

■ BEVEZETŐ

Az utógondozói ellátásra jogosult fiatal felnőttek és gyermekek közös elhelyezésének jogszabályi feltételrendszere a Gyvt. hatályba lépésével kialakult, azonban az illetékességi területen nem létesültek olyan gondozási helyek a szakellátáson belül, ahol az együttes elhelyezés infrastrukturális, valamint finanszírozási feltételei biztosítottak lettek volna. Az utógondozói ellátás ideje alatt gyermeket vállaló ellátottak, a gyermek nevelésének, ellátásának vállalása esetében a szociális alapellátás otthonaiban nyerhettek elhelyezést gyermekükkel együtt, ahol azonban további utógondozói ellátásuk, valamint a szülői felelősséget vállaló apákkal az életvitelszerű kapcsolattartás nem volt biztosítható. Sok esetben a további lakhatás megoldatlansága, és az ebből kialakuló krízishelyzet vezetett a vállalt gyermek átmeneti nevelésbe vételéhez, vagy a terhesség megszakításához. Ezzel párhuzamosan jórészt megoldatlan azon önjogúvá váló, szakellátásban részesülő anyák elhelyezése, akik nagykorúvá válásuk előtt vállaltak gyermeket, és önálló életvitelük kialakítása, illetve hazagondozásuk az önjogúvá válásig nem realizálódott. A gondozási helyek – különösen a 12 férőhelyes lakásothonok – többségében nincs lehetőség az együttes elhelyezéshez szükséges intim tér kialakítására, illetve nincs „beáldozható” férőhely az átmeneti gondozás biztosítására, valamint a csoportgazdálkodásból is következően kevesebb lehetőség nyílik az önálló életvitel és gazdálkodás megerősítését célzó egyéni/családi gazdálkodás, önellátás kialakítására.

A fentiekből adódóan szükségessé vált olyan gondozási hely kialakítása, ahol szervezeti szintű, komplex és integratív válasz születhetett a problémakezelésre, nyitott és elérhető a fenntartó önkormányzat illetékességi területén belül.

■ CÉLCSOPORT

A szolgáltatást önkéntesen igénybe vehetik mindazon fiatal felnőttek az intézmény illetékességi területéről, akik a Gyvt. alapján utógondozói ellátásra jogosultak, gyermeket vállaltak és az együttműködést a szolgáltatás nyújtóival vállalják, függetlenül attól, hogy az illetékességi terület mely gondozási helyén váltak önjogúvá. A szolgáltatás elsődleges célcsoportja azon átmeneti/tartós nevelésben részesülő várandós anyák/párok, akik esetében a gyermek születése az önjogúvá válást követően történik, de lehetőséget biztosít az együttes elhelyezésre az alábbi esetekben is:

- Utógondozói ellátásban részesülő, gyermeket vállaló szülők, akár intézményen belüli, akár azon kívüli gondozási helyről.
- Olyan utógondozói ellátásra jogosultak, akiknek gyermekük az önjogúvá válás előtt született, amennyiben a szolgáltatás igénybevételével a gyermek átmeneti nevelésbe vétele megszüntethető.
- Gyermekvédelmi szakellátásból kikerült fiatal felnőttek, akik a gyermekvállalással krízishelyzetbe kerültek.
- Az anya-gyermek elhelyezést a szociális vagy gyermekvédelmi alapellátásban igénybevevők, ha az adott gondozási helyen az apa elhelyezése nem megoldható, vagy az anya egzisztenciális válság helyzete az utógondozói ellátás nélkül nem orvosolható.

¹ Jelen cikk az intézmény módszertani segédletének rövidített, szerkesztett változata.

■ A SZOLGÁLTATÁS

A szolgáltatás komplex módon – az elhelyezési feltételektől az ellátás mértékéig – az önjogúság, szülői felelősség, és önálló életvitel erősítését célozza, a szolgáltatás-jelleg és együttműködés több szempontú hangsúlyozásával, a szociális munka és szociálpedagógia módszereinek, megállapodások mentén történő alkalmazásával. A szolgáltatás az átmeneti gondozás Gyvt.-ben rögzített időkeretét tekinti irányadónak, azaz az önálló életvitel kialakítását, feltételeinek megteremtését – lehetőség szerint – az átmeneti gondozás időhatárain belül kívánja megvalósítani.

■ SZERVEZETI FELÉPÍTÉS

Az Utógondozó Otthon II. Szakmai egysége, a Kőér utcai telephely és a hozzá kapcsolódó Lehel utcai lakásotthon önálló szakmai egységként működik. Mindkét részleg megszakítás nélküli munkarendben üzemel, az épületben, egyidőben, részlegként 1-1 fő teljesít szolgálatot. A Szakmai egység döntés előkészítő, esetmegbeszélő, információ áramoltató fóruma a Team, mely heti rendszerességgel működik. A Teamek közös csoporttal kezdődnek, amelyen mindkét részleg szakellátói részt vesznek, a Team második felében a megbeszélés részlegenkénti bontásban zajlik. A szakmai személyiség karbantartására folyamatos szupervízió működik, havonta 4 órában, külső szolgáltatásként. A teameken, szupervízióval való részvétel a kötelező óraszám és a törvényes munkaidő különbözet terhére, asszisztensek vonatkozásában a törvényes munkaidő terhére történik, a megjelenés munkaköri leírásban rögzítetten kötelező.

A Lehel úti lakásotthonban nincs állandó szakellátói jelenlét, az ott ellátásban részesülő család-utógondozói feladatait a Kőér utcai anya-gyermek részleg család-gondozó-utógondozó munkatársa látja el.

■ AZ ELLÁTÁS MÓDSZEREI

■ A szolgáltatás célja

Olyan integratív szakmai-szervezeti modell működtetése, amely az utógondozói ellátásra jogosult fiatal felnőtteknek lehetőséget biztosít vállalt gyermekükkel történő együttes elhelyezésre és ellátásra a gyermekvédelmi alapellátás (átmeneti gondozás) és szakellátás (utógondozói ellátás) összehangolásának segítségével az otthon nyújtó ellátás keretein belül. Az integratív szakmai-szervezeti modell kialakításának, működtetésének lehetőségét az 1997. évi XXXI. törvény (továbbiakban Gyvt.) 45. § és 57. § alapozza meg. A szolgáltatás biztosításának célja a teljes család kialakítása és megerősítése, az önkéntesen vállalt szülői (anyai és apai) felelősség együttes gyakorlás lehetőségének biztosítása utógondozói ellátásra jogosult fiatal felnőtt anya és/vagy apa saját gyermekével (továbbiakban: család), illetve közös gyermekükkel (továbbiakban: teljes család), befogadásával, valamint az utógondozói ellátásra nem jogosult szülő életvitelszerű kapcsolattartási lehetőségének biztosításával.

A szolgáltatás az együttes befogadással az alábbi szakmai célkitűzéseket valósítja meg az elméleti alapvetések figyelembevételével:

- A korai, harmonikus anya-gyermek kapcsolat és „biztos kezdet” lehetőségének megteremtése a gyermek problémamentes bio-pszicho-szociális fejlődése, a veleszületett képességek maximális kibontakozása érdekében.
- A befogadott család személyes intimitásának, önálló és önállóságot maximálisan figyelembe vevő és biztosító életterének kialakítása, biztosítása az intézményes ellátáson belül.
- Az átmeneti gondozás keretében befogadott gyermek (továbbiakban: gyermek) testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését elősegítő, az életkorának, egészségi állapotának és egyéb szükségleteinek megfelelő étkeztetés, ruházattal való ellátás, mentálhigiénés és egészségügyi ellátás, gondozás, nevelés elsősorban szülő/szülők által történő biztosítása.
- Annak az alapelvnek az érvényesítése, amely szerint a 14. életévét be nem töltött gyermeket csak kivételesen indokolt esetben lehet a szülőjétől (szüleitől) elválasztani.
- A jellemzően család nélküli szocializációban felnövekedő fiatal felnőtt/felnőttek képessé tévése az anyai, illetve apai szerep felvállalására, az ezzel járó felelősség megélésére és elfogadására.
- A családi funkciók, szerepek tisztázásának, megélésének és működtetésének kialakítása és megerősítése, különös tekintettel a család gazdálkodási funkciójának, az ehhez kapcsolódó szerepvállalás és feladatmegosztás kérdéseire.
- Végső célja a szaksegítés nélküli, intézményről történő leválást is magában foglaló, önálló lakhatás, önellátás és életvitel kialakítása és megerősítése a gyermek vér szerinti családjában történő nevelkedése, nevelhetősége, a szakellátásba vétel elkerülése érdekében.
- A szociális munka – pedagógia – pszichológiai módszerek integrációja.

■ A működés „filozófiája”

Az ellátás alapvetően a szülői kompetencia kialakítására, erősítésére, valamint a szülők gyermeknevelésben vállalt közös felelősségére épít. Így igazában nem „anya-gyerek”, hanem – ahol lehet – „anya-apa-gyerek”, azaz család kialakítására, erősítésére törekszünk, az alábbi formákban:

- Az anya és az apa is utógondozói ellátásra jogosult fiatal felnőtt, így a szülők egyben az intézmény ellátottjai.
- A két szülő közül az egyik jogosult utógondozói ellátásra, a másiknak van lehetősége „állandó vendégként” részt vennie a „család” mindennapi életében. A vendégstátusz igénybevétele feltételei:
  - Önálló jövedelem, munkaviszony, vagy azzal egyenértékű tevékenység.
  - Jövedelméből a család létfenntartásához hozzájárul.
  - Előtakarékoság.
  - Részt vállal a gyermek gondozásában és nevelésében.
  - Magára nézve kötelezőnek ismeri el a Házi rendet, és a családdal kötött megállapodás betartását.
  - Az állandó vendég férőhelyet nem foglal, az intézménytől ellátásra nem jogosult.

• Valamely szülő fiatalkorúként gyermekvédelmi szakellátásban részesülő (eddig esetekben az anya), a másik szülő jogosult az utógondozói ellátásra. Ebben az esetben háromoldalú megállapodás (fiatalkorú gondozási helye /gyám-/gyámhivatal-intézmény) keretében biztosítjuk az ellátást a fiatalkorú anya részére.

Szükségesnek tartjuk, hogy a leendő anya már terhessége harmadik harmadától (7-8 hónapos korától) intézményünk ellátottja legyen, neki és a gondozói stábnak is legyen lehetősége hatékony együttműködést kialakítani már a gyermek születése előtt, nyugodt, biztonságos és együttműködő környezetben tudjon felkészülni a szülésre. Ez azért is fontos, mert az anya-gyermek kommunikáció már a születés előtt elkezdődő folyamat, már a szülés-születés előtt fel kell készülnie a gyermek jelzéseinek azonosítására, az ezekre való tudatos odafigyelésre.

Módszereiben a részleg *állandó pozitív megerősítésre és indirekt ismeretközvetítésre* épít a gyermek szükségletein keresztül. Érvényes ez az ellátottakkal való kommunikációra is. Nem gondoljuk, hogy lenne a gondozásban-nevelésben „egyedül üdvözítő” módszer, az a jó, amelyik kettőjük, illetve háromjuk harmóniájában megvalósul. (Gyakorlatban ez a következőképp néz ki: nem azt mondjuk, hogy „ezt ne csináld, ez nem jó”, hanem azt, hogy: „nézd, ez Bettinek kényelmetlen, próbáld úgy, hogy jól érezze magát közben /pl. öltöztetésnél/). Azzal, hogy mindent elfogadunk jónak, amittől a gyermek jól érzi magát, és harmóniában van, nagymértékben csökkenthető az ellenállás a szülőknél. (A direkt utasításoknak akkor is nekifeszülnek, ha egyébként „kognitív” belátják, hogy úgy jó, ahogy mi mondjuk.) Ha megtapasztalják, hogy Őket tekintjük kompetensnek a saját gyermekük vonatkozásában, akkor elbizonytalanodás esetében maguktól, saját elhatározásukból kérnek tanácsot, segítséget, amit így el is fogadnak.

A módszer másik összetevője, annak egyértelmű tisztázása és rögzítése, hogy *a gyermek gondozása és nevelése a szülő/szülők dolga*. Gyakorlati megvalósítása során a részleg munkatársai nem vállalnak „gyermekfelügyeletet” (ennek megszervezése is a „család” dolga, a lehetőségek végiggondolásában természetesen rendelkezésre állunk), és soha nem „vesszük ki” a gyermeket a szülő/szülők kezéből. Elsődleges cél, hogy a gyermek a szülői környezetre, kapcsolatrendszerre, ne az intézményi környezetre szocializálódjon.

Alapvető annak tisztázása, hogy noha az utógondozói ellátásra a fiatal felnőtt 24 éves koráig jogosult, „ne a Kőér utcából menjen iskolába a gyerek, ha az anya 18 éves korában született”. Az ellátási szerződések 1 éves időtartamra kötődnek – amik szükség szerint hosszabbíthatók, de az önálló lakhatás kialakításának, az önálló életvitel megteremtésének, szerződés szerinti és szigorú időkorlátai vannak, hatékony együttműködés esetében fél-1 év. Tehát alapvető törekvésünk, hogy *az intézményes ellátás* – az egyéni szükségletek figyelembevételével – *a lehető legrövidebb ideig tartson*.

■ A szolgáltatás igénybevételének módja

A szolgáltatás igénybevételének alapja az *önkéntség*, igénybevételét, mind az utógondozói ellátás, mind az átmeneti gondozás vonatkozásában a fiatal felnőtt/felnőttek önálló döntése, írásbeli kérelme alapozza meg. A felvételi eljárás – az önálló döntés meghozatalának érdekében, a krízishelyzetben történő befogadás kivételével – többlépcsős az alábbiak szerint:

- Jelentkezéskor személyes tájékoztatás a szolgáltatás módjáról, tartalmáról, az ellátás mértékéről az utógondozói ellátás/átmeneti gondozás igénybevételének jogszabályi és intézményi feltételeiről, megismerkedés az elhelyezési feltételekkel és a Házirenddel, és annak megsértése esetén a várható következményekkel.

- Fenntartott jelentkezési szándék esetében Felvételi kérelem kitöltése, amely magában foglalja a Házirend betartásának, együttműködés vállalásának írásbeli nyilatkozatát is.

- Információgyűjtés „Első interjú” keretében az előtörténetről, a szolgáltatás igénybevételének motivációiról, vagyoni helyzetről, a szolgáltatás igénybevételének tervezett időtartamáról, továbblépési lehetőségekről. Az első interjú keretében kerül sor a természetes támogató rendszer feltérképezéséről.

- A felvételi döntés előkészítése és javaslatétel a befogadásra, valamint az ellátás mértékére heti rendszerességgel tartott szakellátói team keretében történik.

- Befogadó nyilatkozat kiadásával az utógondozói ellátás elrendelésének kezdeményezése, már ellátásban lévő fiatal felnőtt esetében a gondozási hely módosításának kezdeményezése az illetékes gyámhivatalnál.

- A határozat kézhezvételét követően kerül sor a Megállapodás megkötésére, amely magában foglalja az átmeneti gondozás biztosítását célzó Ellátási Szerződést is.

■ A gyermekkel együtt történő befogadás szakmai szabályai

A befogadás történhet

- Intézményen belüli gondozási hely módosításával, az intézmény más telephelyein gyermeket vállaló fiatal felnőtt esetében.

- Szakellátáson belüli gondozási hely módosításával a szakellátás más intézményében gyermeket vállaló, utógondozói ellátásban részesülő fiatal felnőtt esetében, illetve olyan fiatalkorú anyák esetében, ahol a vállalt gyermek megszületése a nagykorúvá válást követően várható.

- A fiatal felnőtt saját jelentkezése alapján, amennyiben az utógondozói ellátás elrendelése realizálható.

- A szakellátás más helyszínéről, illetve intézményen belüli gondozási hely változás esetében, amennyiben a jelentkezésre a terheltség ideje alatt kerül sor, előgondozás szükséges, különösen még fiatalkorúak esetében. Ilyenkor a többlépcsős jelentkezést – a saját, felelős döntés meghozatalának elősegítését az előgondozás biztosítja.

■ Előgondozás

Az előgondozás a családos részleg családgondozójának feladata, aki egyben a gyermekével együtt befogadott fiatal felnőtt utógondozója lesz. Az előgondozás során a családgondozóval szorosan együttműködik a fiatal, illetve fiatal felnőtt család-, illetve utógondozójával, különös tekintettel a frissen önjogúvá váló fiatal felnőttek vagyoni helyzetének feltérképezésében, a vagyonmegóvás érdekében. A megelőző szakellátás helyszínével olyan együttműködést alakítunk ki, hogy az előgondozás információgyűjtésére, valamint a fiatal saját döntésének meghozatalához szükséges idő rendelkezésre álljon, a befogadást megelőzően.

■ Az apa befogadása

Az apa státuszát a gyámhivatalnál tett apai elismerő nyilatkozat alapozza meg.

A családgondozónak mindent el kell követnie annak érdekében, hogy a gyermek vér szerinti apja az apai szerepet és felelősséget vállalja, amennyiben ez nem áll a gyermek érdekeivel ellentétben. Az apai szerep és felelősség vállalása esetében az apának vagyoni helyzetének megfelelő mértékű előtakarékossággal hozzá kell járulnia az önálló lakhatás és életvitel megteremtéséhez, hozzá kell járulnia a gyermek gondozásához-neveléséhez. Amennyiben az apa saját jogán részesül utógondozói ellátásban, a családdal kötött egyéni együttműködési megállapodás keretében valósul meg az előtakarékosság.

Ha az apa befogadására az utógondozói ellátás keretében nem kerülhet sor, az apa családdal történő kapcsolattartása a családos részleg házirendjének vendégfogadásra vonatkozó szabályai szerint történik. A Házirend lehetőséget biztosít az ún. „tartós vendég” státusz biztosítására, amennyiben az apa munkaviszonnal rendelkezik, jövedelmével a család fenntartásához és a továbblépés megalapozásához hozzájárul, és az együttműködést vállalja a mielőbbi önálló lakhatás és önellátás érdekében. A továbblépés feltételeinek megteremtéséhez vezető út és időkeret – szükség szerint – a Családsegítő Szolgálat bevonásával, illetve esetkonferencia szervezésével kerül rögzítésre.

■ A szolgáltatás módszertani sajátosságai

A gyermek teljes körű gondozásának biztosítása minden esetben a család maximális bevonásával, a családdal való *folyamatos együttműködés* keretében történhet, a segítségnyújtás során mindvégig fontos szempont a fiatal felnőtt szülőknél az önmaguk és gyermekük iránt viselt felelősségtudat erősítése. Ez az attitűd határozza meg az együttműködési megállapodások tartalmát és a mindennapi élet szervezését.

Az átmeneti gondozás keretében a *szülő/szülők szülői felügyeleti joga megtartott*, a szolgáltatás ennek működtetéséhez biztosít szaksegítség, támogatást, feltételeket, de sem gondozási-nevelési tevékenységet, sem a gyermek felügyeletét nem vállalja át a családtól, rövid idejű és egyeztetett alkalmak kivételével.

A gyermekápolási, gondozási, nevelési ismeretek közvetítése a családgondozó és gyermekgondozási ismeretekkel rendelkező gyermekvédelmi asszisztens és a család három, illetve négyoldalú együttműködése keretében, kölcsönös, a mindennapi ápolási, gondozási, nevelési feladatokhoz kötődő tanulási helyzetekben valósul meg.

A tanulási helyzetekben jelen levő szakember az ismereteket, illetve készségeket a gyakorlati tennivalókhöz kötötten ismeret átadással, mintaadással, a család tevékenységének folyamatos monitorozásával, a családdal együtt történő közös értékeléssel, visszatükrözéssel közvetíti, illetve sajátítja el, figyelembe véve a család kialakuló értékeit, attitűdjeit, kulturális beágyazottságát.

A kölcsönös tanulási helyzetben a segítő-támogató jelenlét, a minta- és értékközvetítés és a folyamatos pozitív megerősítés az elsődleges.

Az ismeretközvetítés, illetve a készségek kialakítása az alábbi területekre összpontosít

- A gyermek ápolási feladatainak ellátása (személyes higiéné, étkezés, öltöztetés).
- A gyermek egészségügyi – mentálhigiénés ellátása (védőnővel, háziorvossal, szükség esetén fejlesztő központtal való rendszeres kapcsolattartás, a szükséges egészségügyi ellátás – védőoltások, szűrővizsgálatok, állapotfelmérések, szomato-mentális fejlődés nyomon követése, megbetegedések megelőzése, a beteg gyermek szakszerű ellátása – igénybevételek módja, formája, tartalma).
- A gyermek harmonikus fejlődéséhez szükséges környezet kialakítása, karbantartása.
- A gyermek harmonikus fejlődéséhez szükséges napirend és életszervezés kialakítása.
- A gyermek érzelmi biztonságának megteremtése, a gyermekkel aktívan eltöltött időszakok tartalma (játék, nem ápolási-gondozási tevékenységre lekötött szabadidő).
- A gyermek harmonikus fejlődését akadályozó tényezők felismerése, felismertetése.
- A gyermek törvényes képviselőjéhez kapcsolódó feladatok és felelősség.
- A gyermekvállaláshoz, neveléshez kapcsolódó pénzügyi és természetbeli támogatások köre, igénybevételek feltételei és módja, a támogatást biztosító szervek, szervezetek elérésének módja, az ügyintézés menete.

A fentiek elérése érdekében a szolgáltatás a munkatársainak szaktevékenysége mellett

- Egyéni konzultációt szervez és biztosít a társintézmények szakembereinek bevonásával.
- Csoportos foglalkozásokat tart, elsősorban a játék, és a szabadidő szervezés területein önkéntesek, illetve leendő szakemberek (pszichopedagógus, szociálpedagógus, szociális munkás) terepgyakorlatainak bevonásával.
- Szükséges további szakellátást szervez és biztosít (Nevelési Tanácsadó, Tanulási Képességet Vizsgáló Szakmai Szolgáltató Központok korai fejlesztő programja).
- Szülő-csoportot szervez és biztosít.

- Szükség esetén család, illetve párterápiát szervez.
- Az intézményi dependencia kialakulásának, illetve további erősödésének megelőzése érdekében az ellátáshoz szükséges háttérrel szolgálókat biztosítja az intézményen kívül, a helyi alapellátások és további szakellátások bevonásával történik.

■ **Együttműködés, a gyermekkel együtt történő gondozás**

A család gondozásában közvetlenül a gyermekgondozó (gyermekvédelmi asszisztens) és a családgondozó-utógondozó vesz részt.

A szülők egymás közötti és a családdal történő munkamegosztást háromoldalú, az apa bevonhatósága esetében négyoldalú megállapodás rögzíti.

A gyermek fejlődésének nyomon követése, a gondozás tervezhetősége érdekében a családgondozó a család bevonásával elkészíti az egyéni nevelési gondozási tervet a gyermek esetében, valamint vezeti a „Gyermekeink védelmében” nyilvántartási rendszer megfelelő űrlapjait.

Az anya a családgondozó, valamint gyermekgondozó segítségével és ellenőrzésével ún. *fejlődési naplót* vezet minimum havonkénti bontásban, szükség szerint gyakrabban. A fejlődési naplóban a gyermek fejlődésének állomásait, változásait szükséges rögzíteni (az alábbi területeken: táplálkozás, szomatikus érzés, mozgásfejlődés, beszédfejlődés, önkiszolgálás, játék, társas kapcsolatok, kognitív fejlődés).

A **családi gazdálkodás** elsajátítása érdekében a család a családgondozó segítségével havonta költségvetést, szükségletfelmérést készít. A családi költségvetés a bevétel – kiadás – megtakarítás hármasságának figyelembevételével készül. A gyermek teljes körű ellátáshoz biztosított, valamint a szülőnek az utógondozói ellátás keretében biztosított ellátmány mértékét a családgondozóval egyeztetett szükségletfelmérés alapozza meg, egyrészt havonkénti bontásban, másrészt a gyermek életkorához, valamint a szülő élethelyzetéhez igazodóan. Az ellátmány mértéke az Ellátási Szerződésben költségvetési évhez rendelt keretösszeg formájában kerül rögzítésre, melyet a szülő a családgondozó jóváhagyását követően írásbeli kérelem formájában hívhat le, mind saját magára, mind gyermekeire vonatkozóan. Az intézmény nem működtet főzőkonyhát, meleg étel szolgáltatást sem biztosít. Az étkezési támogatást a családok (a gyermekek után biztosítottat is) levásárolható étkezési utalvány formájában biztosítja, amelynek havi összege szintén szükségletfüggő.

Az utógondozói ellátásban részesülő szülő ellátásának mértéke elsősorban attól függ, hogy az ellátás igénybevételét mely jogcím alapozza meg. Az intézmény általában három típusú ellátást biztosít:

- Teljes körű ellátottak (nappali tagozatos tanulók).
- Alapellátottak (jövedelemmel, munkaviszonnyal rendelkezők).
- Differenciált ellátás.

Az ellátást igénybevevők a szolgáltatás nyújtásáért térítési díjat fizetnek, jövedelmük függvényében, amelyet a fiatal felnőtt jövedelemnyilatkozata és az intézményi Térítési díj Szabályzat alapoz meg. Az utógondozói ellátás és az átmeneti gondozás igénybevétele is térítési díjfizetési kötelezettséget von maga után, azonban egy időben két különböző jogcímen nem állapítható meg fizetési kötelezettség. Az intézmény a fizetési kötelezettség megállapításakor az utógondozói ellátást tekinti irányadónak. A fenntartó önkormányzat helyi rendelete alapján a tanulói jogviszonnyal rendelkezők, és a jövedelemnélküliek nem kötelezettek térítési díj fizetésére. Az intézmény – a Megállapodás értelmében – munkaképes fiatal felnőtt esetében a jövedelemnélküliséget általában egy, de maximum három hónap időtartamon keresztül tolerálja.

A gyermekkel együtt történő gondozás keretében a gyermek mindennapi gondozása, ellátása, szükségleteinek kielégítése, harmonikus fejlődésének biztosítása, valamint ennek felelőssége elsősorban a család, illetve teljes család feladata. A szülők a háztartáshoz tartozó tevékenységeket (bevásárlás, főzés, mosogatás, takarítás, mosás stb.) önállóan végzik.

■ A szülő/szülők utógondozói ellátásának biztosítása

A szülő/szülőknek biztosított utógondozói ellátás – a fentiek mellett – nem tér el az ellátást egyedülállóan igénybevevők szolgáltatásának szakmai szabályaitól, azzal együtt, hogy a célok eléréséhez rendelt időkeret az átmeneti gondozás időkeretéhez idomul.

Az ellátás alapja az *egyéni együttműködési megállapodás*. Az egyéni együttműködési megállapodás olyan szakmai alaplokumentum, amely a fiatal felnőttel folytatott utógondozói munka kerete. Célja az utógondozói ellátás keretében folytatott segítő tevékenység tervezhetőségének, nyomon követhetőségének, értékelhetőségének, valamint a fiatal felnőtt önjogúságának, egyéni felelősségvállalásának biztosítása. Az egyéni együttműködési megállapodás elkészítése, működtetése az utógondozó munkaköri kötelessége. Elkészítése, működtetése során a szociális munka szakmai minimumai az irányadók.

■ Az utógondozói ellátás ideje alatt nyújtott szaksegítség minimumai

Az utógondozói ellátás elsősorban a felnőtt szerepek gyakorlásának ideje és színtere!

Az utógondozói ellátás alatt – különösen a maximálisan kihasznált ellátási idő alatt – a fiatal felnőttnek meg kell tapasztalnia, az utógondozónak elő kell segítenie:

- A felelős döntéshozó szerepét, a saját döntés következményeinek felvállalását.
- A saját életminőségért való felelősség gyakorlását.
- A rövid, közép és hosszú távú tervezés módját, gyakorlását.
- A felnőtt kapcsolatok működését, felelősségét.
- Szimmetrikus kapcsolatok eseteiben.
- Alá-fölrendelt kapcsolatok eseteiben.

- Pár-, partnerkapcsolatok eseteiben.
- Tanulmányok folytatása esetén a tanulmányokért való felelősséget.
- Munkavállalói szerepek működését, felelősségét.
- Állampolgári szerepek – jogok és kötelességek vonatkozásában is – gyakorlását.
- Hatékony, szocializált érdekérvényesítés módjait, gyakorlását.
- Felnőtt–felnőtt kommunikáció gyakorlását.

Az utógondozói ellátás alatt a fiatal felnőttnek minden tőle elvárható meg kell tennie, az utógondozónak – az önállóság fokához, a fiatal felnőtt működési színvonalához mérten – segítséget kell nyújtania, összefoglalóan az utógondozónak és a fiatal felnőttnek együtt kell működnie:

- Az eddigi életút alatt felhalmozódott szocializációs hátrányok feltárása, leküzdése érdekében.
- A kialakult devianciák okainak feltárása, a társadalmi beilleszkedést zavaró/akadályozó viselkedésformák megváltoztatása, újabb devianciák kialakulásának megelőzése érdekében.
- A bio – pszicho – szociális egészség kialakítása és fenntartása érdekében.
- A képességekhez mért legmagasabb iskolai végzettség megszerzése érdekében.
- A legelőnyösebb, legális munkaerő piaci pozíció megszerzése érdekében.
- A törvényesen biztosított – pénzbeli, természetbeli, pályázati – támogatási formák igénybevétele, kiaknázása érdekében.
- Az önálló, képességekhez mért maximális életminőség kialakítása érdekében.
- Az intézményes ellátási formáról való mielőbbi leválás, az önálló lakhatás elérése érdekében.

Az utógondozó a szaksegítséget elsősorban az alábbi tevékenységeken keresztül biztosítja:

- Rendszeres konzultációt, fogadóidőt működtet.
- Ismereteket ad át, információt közöl.
- Információhoz való hozzájutást biztosít, szervez.
- Kliense tevékenységét nyomon követi, az együttműködés céljainak megvalósulása szempontjából értékeli, folyamatosan „tükröt tart”, visszajelez.
- Felhívja kliense figyelmét a különböző szaksegítségek, szolgáltatások igénybevételének lehetőségére, módjaira intézményen belül és az intézményen kívül egyaránt.
- Szükség esetén megfelelő szaksegítséget szervez.
- Kliense érdekében különböző intézmények, hivatalok – különösen az illetékes gyámhivatal – képviselőivel, munkatársaival együttműködik.
- Kliense érdekében társintézmények és más segítő szakmák képviselőivel együttműködik.
- Felhívja kliense figyelmét a különböző támogatási formák igénybevételének lehetőségére, módjára, a szervezésben és bo-nyolításban segítséget biztosít. Így különösen.
  - pénzbeli ellátások (családi pótlék, árvaellátás, stb.) esetében,

- pályázati források, ösztöndíjak, egyszeri támogatások igénybevétele érdekében,
- otthonteremtési támogatás esetében,
- lakás-, lakhatást célzó pályázatok esetében.

- Konfliktus esetében segít a konfliktus okainak feltárásában, mediációt biztosít, illetve szervez, hatékony, szocializált konfliktusmegoldó stratégiákat közvetít.
- Szükség esetén kliensét elkíséri, különböző helyzetekben – jelenlétével – támaszt, megerősítést biztosít.
- Közvetít a team és kliense között.

A családgondozó a fentiek mellett az egyéni esetvitel keretében *szorosan együttműködik* a gyermek lakóhelye, tartózkodási helye szerint illetékes Gyermekjóléti Szolgálattal, valamint *minden olyan társintézménnyel, amely a család mielőbbi kiléptetését, az önálló lakhatás és életvitel kialakítását célozza.*

■ A családos ellátást nyújtó team tagjai

- 1 fő családgondozó-utógondozó, szociálpedagógus diplomával,
- 4 fő gyermekvédelmi asszisztens végzettséggel.

A team párhuzamosan működik az egyedülálló utógondozottakat ellátó teammal, mindkét stáb irányítását az otthon szakmai vezetője végzi. A szakellátók főállásban látják el feladataikat, a megszakítás nélküli munkarend folyamatosságát 12 órás szolgálatokkal biztosítjuk. A szakellátók szakmai személyiségének karbantartása folyamatos – külső – szupervízió biztosításával történik, a team szupervíziós funkciója mellett. A külső szupervízió a két stáb szakellátói együttesen vesznek részt.

■ Szükséges infrastruktúra

A szolgáltatás filozófiájából adódóan egy család egy lakószobában kerül elhelyezésre, amely önálló élettérként áll rendelkezésükre. Ez az elhelyezési forma biztosítja az apával való életvitelszerű kapcsolattartást abban az esetben is, ha az apa nem látottja az intézménynek. Fontos szempont, hogy a tér át-, és belátható maradjon, hiszen párhuzamos jelenlétre a gondozási formához rendelt szakellátói létszámmal nincs lehetőség. A konyha-étkezőt a társalgóval egy légtérben alakítottuk ki. A társalgó egy része elkülönített gyermekjátsszóként működik, amely lehetőséget ad arra, hogy a szülő főzés közben is kapcsolatban maradjon a gyermekével, ugyanakkor a gyermek biztonsága garantált legyen.

A szabadidős helyiségeket a szülők az egyedülálló utógondozói ellátásban részesülőkkel közösen használják (számítógéptanulószoza, testedző-terem, kert-sportpálya).

Az önálló lakásotthon (2 család részére) háromszobás, összkomfortos, polgári lakás, jó megközelítésű, jó közlekedésű, városi környezetben.

■ A SZOLGÁLTATÁS EDDIGI EREDMÉNYEI, TOVÁBBI CÉLKITÖZÉSEI

Az általános cél, hogy a szülők gyermekeikkel hosszú távon együtt lehessenek, családot alkothassanak. A családok nem biztos, hogy a szolgáltatás igénybevétele követően is együtt tudnak/kívánnak maradni, párkapcsolatuk a nehezített élethelyzetből is következően sérülékeny, de a gyermek személyiségének fejlődéséhez szükséges korai anya-gyermek (szülő-gyermek) kapcsolat kialakításának lehetőségét biztosítani tudtuk.

Az indulás óta kiköltözött 13 fő, 7 felnőtt és 6 gyerek:

- 1 anya és élettársa az anya korábbi kapcsolatából született, és egy közös gyermekkel vidékre költözött, az apa családja fogadta be őket.
- 1 szülőpár közös gyermekükkel együtt vette igénybe az ellátást, de az anya fél éves gyermekükkel az apa nélkül költözött az édesanyjához.
- 1 anya a gyermekével lakott az Otthonban, majd a gyermek apjának családjához költöztek együtt.
- 1 anya – aki szintén egyedül nevelte gyermekét – önkormányzati bérlakáshoz jutott, de az illetékes gyámhivatal nem találta alkalmasnak a gyermeknevelésre, így a gyermek csecsemőotthonba került.
- 1 egyedülálló anya szintén bérlakásba távozott gyermekével együtt.

A csecsemőotthonba visszakerült gyermek esetén kívül minden család együtt tudott maradni. A szakellátásba visszakerült gyermek az Otthonba kerüléskor már két éves elmúlt, egyike annak a 3 gyereknek, aki nem az Otthonban született.

Eredményként – a viszonylag rövid idő ellenére – elmondható:

- A gondozásban levő – és onnan kikerült – gyermekek, elsősorban édesanyjukhoz, szüleikhez kötődnek, hospitalizációra utaló tünetek nem tapasztalhatóak.
- Képességfejlődésük normál ütemű, számottevő lemaradás egyik területen sem tapasztalható.
- A szülők gondozási-ellátási tevékenysége problémamentesnek mondható, nevelési attitűdjük egyénre jellemző, nem uniformizálódott az intézményes ellátás következtében, összességében az intézményes ellátási formából adódó, szükségszerű hátrányokat – úgy tűnik – a program sikeresen kompenzálja.
- A családok természetes támogató rendszerét az esetek többségében sikerült mozgósítani, az ellátás alatti és a továbblépéshez nyújtott segítség érdekében.
- Az apákat az ellátásban részesülők mintegy felében sikerült bevonni a család létfenntartásának biztosításához.
- A kiköltözők további lakhatása és önálló létfenntartása megnyugtató módon rendeződött.
- A fogadó helyszínek szerinti illetékes Gyermekjóléti Szolgálatokkal sikerült minden esetben felvenni a kapcsolatot a további nyomon követés, és a szükség szerinti segítségnyújtás érdekében.
- A kigondozás az eddigi esetekben az átmeneti gondozás időkeretén belül valósult meg.

■ ÖSSZEFOGLALÁS

A saját gyermekkel történő együttes ellátás az utógondozói ellátás keretein belül komplex módon – az elhelyezési feltételektől az ellátás mértékéig – az önjogosság, szülői felelősség, és önálló életvitel erősítését célozza, a szolgáltatás jelleg, önkéntesség és együttműködés több szempontú hangsúlyozásával, a szociális munka és szociálpedagógia módszereinek, megállapodások mentén történő alkalmazásával, integratív szervezeti-szakmai modell keretében. A szolgáltatás az átmeneti gondozás Gyvt.

ben rögzített időkeretét tekinti irányadónak. Nem helyettesíti a szülői feladatokat, a szülői felügyeleti jog és kompetencia megéléséhez, gyakorlásához rendel szakellátói, pénzbeli és természetbeli támogatásokat a jogszabályi keretek között. A szolgáltatás nyitott, a fenntartó önkormányzat illetékességi területéről fogad klienseket. A hagyományosnak mondható anya-gyerek ellátás helyett elsődleges célkitűzései között szerepel az apák bevonása a család önálló létfenntartásának biztosításába. Az eddigi tapasztalatok és eredmények a szolgáltatás hatékonyságát tükrözik.

Riegler Mária

DICE - a kocka el van vetve

■ KUTATÁSI EREDMÉNYEK ÉS AJÁNLÁSOK A TANÍTÁSI SZÍNHÁZ ÉS DRÁMA ALKALMAZÁSÁVAL KAPCSOLATBAN¹

A DICE („Drama Improves Lisbon Key Competences in Education / A drámapedagógia hatása a lisszaboni kulcskompetenciákra”) egy európai uniós támogatással megvalósult, nemzetközi kutatási projekt volt. A két évig tartó projekt keretében egy interkulturális kutatás valósult meg, amely egyéb oktatási-nevelési célkitűzései mellett elsősorban azt vizsgálta, hogy a tanítási színház és dráma milyen hatással van öt kulcskompetenciára a nyolc lisszaboni kulcskompetencia² közül. A kutatás megvalósításában tizenkét ország vett részt (vezető: Magyarország, partnerek: Csehország, Egyesült Királyság, Hollandia, Lengyelország, Norvégia, Palesztina, Portugália, Románia, Svédország, Szerbia és Szlovénia). A partnerek mindegyike komoly szakmai elismertségnek örvend saját hazájában és nemzetközi téren egyaránt, továbbá a projektben részt vevő szakemberek a formális és nem formális oktatás széles skáláját képviselik. A tanítási színház és dráma területén dolgozó szakemberek hosszú ideje meggyőződéssel hisznek munkájuk hatékonyságában, ám mindeddig igen ritkán mérték ezt tudományos módszerekkel. A DICE projektben 12 országból több tucat, a tanítási színház és dráma területén a legkülönbözőbb elméleti és gyakorlati háttérrel rendelkező szakember a tudomány képviselőivel (pszichológusokkal és szociológusokkal) szövetkezve azt tűzte ki célul, hogy felméri a tanítási színház és dráma³ hatását.

■ A PROJEKT CÉLKITŰZÉSEI AZ ALÁBBIK VOLTAK:

- Egy interkulturális, kvantitatív és kvalitatív módszereket is alkalmazó kutatással bizonyítani, hogy a tanítási színház és dráma hatékonyan képes a lisszaboni kulcskompetenciákat fejleszteni. A kutatás mintegy ötezer, 13-16 éves fiatal részvételével valósult meg.
- A kutatások alapján egy ún. „Policy Paper” (Szakpolitikai állásfoglalás) kiadása, és ennek terjesztése az oktatás és a kultú-

ra döntéshozói és szereplői körében, európai szinten, illetve világszerte nemzeti és helyi szinteken egyaránt.

- Egy olyan Oktatási Forrásanyag összeállítása, amely az iskolákat, pedagógusokat és a művészeti nevelés szereplőit segítheti abban, hogy a dramatikus tevékenységeket az oktatásban alkalmazzassák. A csomag terjesztése európai szinten, illetve világszerte nemzeti és helyi szinteken egyaránt.

• Az egyes résztvevő országok színház- és drámapedagógiai gyakorlatának összehasonlítása, a különféle módszertanok terjesztése a szakértők és a meglévő szakértelem mobilitásának elősegítése révén.

- Konferenciák szervezése összesen 13 városban, ahol széles körben ismertetjük a kutatás eredményeit, közöttük Brüsszelben, ahol az Európai Unió oktatási, kulturális és ifjúsági területein dolgozó jelentős vezetői vettek részt. A brüsszeli konferenciára az Európai Parlamentben került sor, a felszólalók között volt Jan Truszczyński, az Európai Bizottság oktatási és kulturális főigazgatója is.

¹ Ez a dokumentum a „DICE – A kocka el van vetve” c. kutatási jelentés kivonata, amely elsősorban az alapok bemutatására fókuszál. A teljes kutatás letölthető innen: <http://www.dramanetwork.eu/hungarian.html>, illetve nyomtatásban ingyenes példányok magyarul és angolul is rendelkezésre állnak a Káva Kulturális Műhely irodájában, hétköznap munkaidőben (www.kavaszhaz.hu, 1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a.).

² Jelen dokumentumban a „Lisszaboni Kulcskompetenciák” kifejezés helyett alkalmaznánk az egyszerűbb „kulcskompetenciák” kifejezést használjuk.

³ A Chris Cooper által megalkotott angol „educational theatre and drama” kifejezés fordítására több szakemberrel való konzultáció után a „tanítási színház és dráma” megfogalmazást találtuk a legpontosabbnak. A DICE keretében ez a fogalom sokkal tágabb területet jelöl, mint a magyarul meghonosodott „tanítási dráma” (angolul Drama in Education) vagy „színházi nevelési program” (angolul Theatre in Education) kifejezések – magában foglalja az összes lehetséges módját a színházi és dramatikus elemek oktatásban, nevelésben történő alkalmazásának.